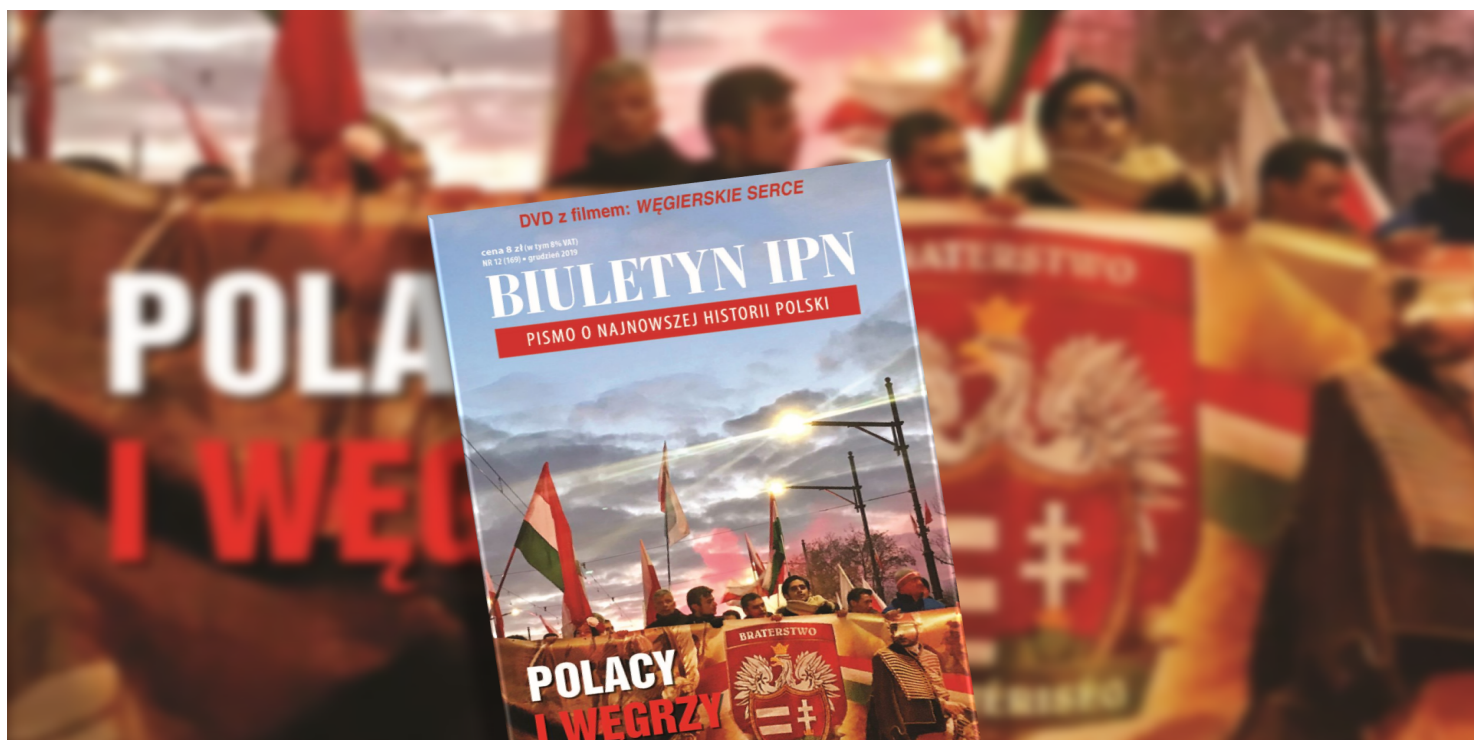

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/75357,Zapisali-sie-w-historii-Polski-Wegrzy-w-Legionach.html>

ARTYKUŁ

Zapisali się w historii Polski. Węgrzy w Legionach

OKRES HISTORYCZNY

(1863-1918) Ku Niepodległej (1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: BARBARA ŚWITALSKA-STARZEŃSKA

14.10.2020

Podczas uroczystości odsłonięcia pomnika Legionistów Polskich w Budapeszcie w 1935 r. płk Władysław Belina-Prażmowski, były dowódca 1. Pułku Ułanów

Legionowych, powiedział do gospodarzy: „Zapisaliście się w historii Polski”.

Nie bez racji, bo w czasie I wojny światowej węgierscy ochotnicy uczestniczyli we wszystkich bitwach Legionów Polskich. Gdy zaś odrodzony naród polski toczył w latach 1918–1921 boje o kształt granic, Węgrzy znów okazali Polakom pomoc. W Legionach Polskich, utworzonych po wybuchu I wojny światowej, Węgrzy stanowili grupę narodowościową niewielką liczebnie, lecz znaczącą ze względu na swoje żołnierskie cechy. Udział Węgrów w Legionach był, oprócz wielkiej sympatii żywionej przez nich do Polski i Polaków, dowodem wdzięczności za zasługi gen. Józefa Bema i innych polskich ochotników w okresie Wiosny Ludów¹.

Legioniści przed budynkiem stacji zbornej w towarzystwie węgierskiego oficera. Fot. ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Tarnowie

Służba

Już w sierpniu 1914 r. strona węgierska próbowała utworzyć legion węgierski dla Polski. Istotną rolę w werbunku Węgrów i Polaków odegrała współpraca barona Alberta Nyáryego, prawnika i archeologa, prezesa budapeszteńskiego Towarzystwa Węgiersko-Polskiego, oraz Tadeusza Stamirowskiego, prezesa lwowskiego Klubu Polsko-Węgierskiego, później delegata Naczelnego Komitetu Narodowego w Budapeszcie. W wypełnianiu tego zadania wspierał ich poseł Gyula Pekár. Cała trójka udała się do premiera węgierskiego hr. Istvána Tiszy, który miał wyrazić poparcie dla pomysłu, o ile otrzyma od Polaków oświadczenie o potrzebie utworzenia legionu węgierskiego. Po wielu rozmowach Komitet zaproponował, aby ze zgłoszonych Węgrów

utworzyć pułk, który zostałby skierowany do Legionów².

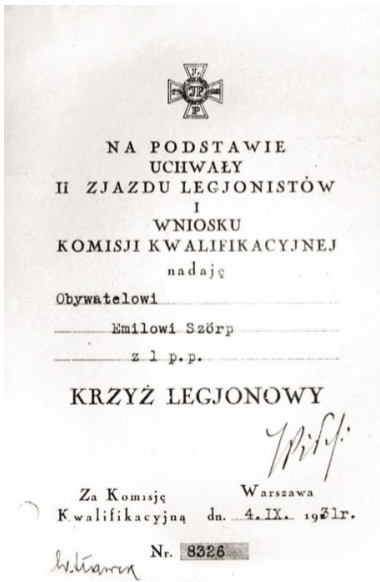
Istotną rolę w werbunku Węgrów i Polaków odegrała współpraca barona Alberta Nyáryego, prawnika i archeologa, prezesa budapeszteńskiego Towarzystwa Węgiersko-Polskiego, oraz Tadeusza Stamirowskiego, prezesa lwowskiego Klubu Polsko-Węgierskiego, później delegata Naczelnego Komitetu Narodowego w Budapeszcie.

Stamirowski zwrócił się do lwowskiego biskupa pomocniczego Władysława Bandurskiego w sprawie pozyskania oświadczenia od Polaków. W agitację zaangażowano też prasę. Zamieszczono ogłoszenia wzywające Polaków i Węgrów do werbunku. Poza tym inteligencja i robotnicy węgierscy pochodzenia polskiego powołali komitety w Budapeszcie, w ramach których drukowano odezwy, organizowano pochody uliczne i przeprowadzono rejestrację węgierskich ochotników³.

Głównymi miejscami przerzutowymi dla ochotników były Nowy Targ, Żywiec i Nowy Sącz. Biuro werbunkowe uruchomiono w Budapeszcie w 1914 r., a komendę placu rok później. Członkami komisji werbunkowej byli: hr. Władysław Stadnicki, baron Albert Nyáry, baron Julius Syntinis, Juliusz Bartel, Leo Ferdynand Milkósi. Obowiązki prezesa sprawował kpt. Julius Guttman, komendanta placu zaś – Andrzej Wais. Akcję werbunkową Węgrów i Polaków w Budapeszcie do Legionów Polskich prowadził też Komitet Bezpartyjny Polaków⁴.

**Tadeusz Stamirowski,
reprezentant Naczelnego
Komitetu Narodowego w
Budapeszcie. Fot. ze zbiorów
Uniwersytetu Jagiellońskiego**

**Dyplom nadania Krzyża
Legionowego węgierskiemu
ochotnikowi Emilowi Szórpowi -**

**podpisany przez Józefa
Piłsudskiego. Fot. ze zbiorów AAN**

Pobór obejmował mężczyzn od szesnastego do dwudziestego trzeciego roku życia. Młodzi ludzie musieli okazać zgodę pisemną rodzica. Komisja z reguły nie weryfikowała autentyczności tych pism. Zdarzało się, że w Legionach służyli chłopcy w wieku 14 lub 15 lat, podczas werbunku podawali bowiem fałszywe daty urodzenia. Problem stał się na tyle istotny, że w 1915 r. powołano lekarza, który sprawdzał wiek kandydatów. Pojawili się również mężczyźni dużo starsi, urodzeni w 1866 lub w 1867 r. Poza tym w Legionach służyli Węgrzy tymczasowo przekierowani z oddziałów cesarsko-królewskiej armii⁵.

Węgierscy ochotnicy różnie tłumaczyli chęć służby w Legionach. Zdarzały się powody charakterystyczne dla ludzi młodych: marzenie o chwale, tęsknota za przygodą, idealizm, ale także poczucie obowiązku. Innymi czynnikami były chęć zemsty na Rosjanach i niechęć do służby w armii austriackiej. Wszelako głównym motywem werbunku Węgrów do Legionów był szacunek do wspólnej tradycji i historii polsko-węgierskiej, bo żywa była pamięć o Legionie Polskim i udziale wybitnych Polaków (generałów Józefa Bema, Józefa Wysockiego i Henryka Dembińskiego) w rewolucji węgierskiej w latach 1848–1849.

Głównym motywem werbunku Węgrów do Legionów był szacunek do wspólnej tradycji i historii polsko-węgierskiej, bo żywa była pamięć o Legionie Polskim i udziale wybitnych Polaków (generałów Józefa Bema, Józefa Wysockiego i Henryka Dembińskiego) w rewolucji węgierskiej w latach 1848–1849.

W I wojnie światowej Węgrzy aż do rozformowania Legionów walczyli u boku Polaków we wszystkich bitwach. Byli rozlokowani – pojedynczo bądź w grupach – w poszczególnych brygadach. Trafili także do Polskiego Korpusu Posiłkowego. Później wcielano ich do armii austriackiej i wysłano na front włoski. Dla władz austriackich węgierscy legioniści byli politycznie podejrzani. Ciekawsze i ważniejsze wydaje się tutaj, że Węgrzy przez cały okres legionowy wyróżniali się bitnością, męstwem, dyscypliną, koleżeństwem, a w rezultacie cieszyli się uznaniem. Pozostawali więc w dobrych stosunkach z polskimi towarzyszami broni,

w tym z oficerami. Odgrywali rolę łączników w kontaktach między własnymi rodakami a Polakami.

Węgrzy w legionach nie uchylali się od swoich obowiązków. Historyk węgierski Endre László Varga, specjalista w dziedzinie relacji polsko-węgierskich, dotychczas odnalazł informację o zaledwie trzech dezercerach węgierskich. Z reguły to Węgrzy najczęściej zgłaszali się na ochotnika do patrolu. Jediną barierę niekiedy stanowił język, ale zdarzali się tacy, którzy posługiwali się polszczyzną. Niektórzy wyróżniali się bardzo dobrą znajomością historii Polski, szczególnie ci o inteligenckich korzeniach. Często też opowiadali się oni za bliskimi relacjami Polski i Węgier, gdy oba narody odzyskają państwowość⁶.

Od sierpnia 1914 do wiosny 1918 r. w Legionach (wliczając Polski Korpus Posiłkowy) służyło 565 Węgrów⁷, wśród nich m.in. inteligenci, w tym nauczyciele, a także uczniowie, urzędnicy, robotnicy, dekarze, murarze, piekarze. Prawie co trzeci z nich (154 osoby) za udział w epopei legionowej z lat 1914-1917 zapłacił życiem⁸.

**Odświeżenie pomnika Legionów
Polskich w Budapeszcie.
Delegacja polska na tle pomnika.
Stoją od lewej: ppłk Tadeusz
Procner, wojewoda lwowski
Władysław Belina-Prażmowski,
inż. Synek i kpt. Michał Lipscey-
Steiner, 1935 r. Fot. NAC**

Po roku 1918

Wielu węgierskich ochotników z Legionów wsparło Polskę w latach 1919–1920. Bronili jej granic koło Cieszyna, walczyli też w wojnie polsko-bolszewickiej. Państwo węgierskie przez terytorium Rumunii dostarczyło 20 mln szt. amunicji.

Od sierpnia 1914 do wiosny 1918 r. w Legionach (wliczając Polski Korpus Posiłkowy) służyło 565 Węgrów, wśród nich m.in. inteligenci, w tym nauczyciele, a także uczniowie, urzędnicy, robotnicy, dekarze, murarze, piekarze. Prawie co trzeci z nich (154 osoby) za udział w epopei legionowej z lat 1914–1917 zapłacił życiem.

Aby kultywować pamięć legionową, w stolicy Węgier powstał w sierpniu 1930 r. Związek Legionistów Polskich, którego prezesem był Leon Ferdynand Miklósi. Legioniści węgierscy obchodzili polskie rocznice, takie jak: ustanowienie Konstytucji 3 Maja, wymarsz I Kompanii Kadrowej z krakowskich Oleandrów 6 sierpnia oraz odzyskanie niepodległości przez Polskę 11 listopada. Węgierscy delegaci gościli na corocznych zjazdach Związku Legionistów Polskich z siedzibą w Warszawie⁹. Od stycznia 1939 r. węgierski związek legionistów nosił nazwę Koło Legionistów Węgrów w Budapeszcie¹⁰.

Wielu Węgrów otrzymało polskie odznaczenia za męstwo na polu walki: Medal Niepodległości, Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych.

W czasie II wojny światowej

Po napaści Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 r., legioniści węgierscy włączyli się w akcje polskiej konspiracji na Węgrzech, pomagali polskim uchodźcom i wojskowym w przekraczaniu granicy węgiersko-polskiej w Karpatach Wschodnich. Świadczyli również pomoc w ewakuacji żołnierzy polskich na Bliski Wschód oraz do Francji, organizowali konspiracyjne noclegi, dostarczali odzież, buty. Związek został rozwiązany w 1944 r., a rok później wznowił działalność. Wraz z nastaniem reżimu komunistycznego na Węgrzech nie

wolno było mówić tam o Józefie Piłsudskim i czynie legionowym, a w 1948 r. władze zakazały działalności Koła Legionistów Węgrów¹¹.

Wkład Węgrów w odrodzenie państwowości polskiej był znaczny. Podobnie jak Polacy, także oni musieli walczyć o wolność i niepodległość własnego kraju. Śledząc szlak bojowy i poczynania węgierskich ochotników w Legionach Polskich, a potem po 1918 r. i w chwili wybuchu II wojny światowej, można śmiało mówić, że Węgrzy, jak żaden inny naród, zapisali się złotymi zgłoskami w historii Polski.

Tekst pochodzi z nr 12/2019 „Biuletynu IPN”

¹ Zob. np. A. Diveky, *Co chcieli zrobić i co zrobili Węgrzy dla Polski w okresie wojny*, Warszawa 1934, s. 3-4; B. Hóman, *Podstawy historyczne polsko-węgierskiej przyjaźni*, [w:] *Polska i Węgry. Stosunki polsko-węgierskie w historii, kulturze i gospodarstwie*, red. K. Huszár, Budapeszt – Węgry 1936, s. 16-19; K. Huszár, *Kalwaria i zmartwychwstanie Polski*, [w:] *Polska i Węgry...*, s. 19-23; M. Zdziechowski, *Polska i Węgry w obronie kultury Zachodu*, [w:] *Polska i Węgry...*, s. 26-28.

² E.L. Varga, *Węgrzy w Legionach Polskich w latach 1914-1918*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2008, nr 5, s. 29.

³ *Ibidem*, s. 29-30.

⁴ *Ibidem*, s. 30; *Źródła i dokumenty do dziejów legionistów węgierskich służących w Legionach Polskich w latach 1914-1918*, oprac. E.L. Varga, Warszawa 2018, s. 8.

⁵ J. Mleczak, *Akcja werbunkowa Naczelnego Komitetu Narodowego w Galicji i Królestwie Polskim w latach 1914-1916*, *Przemyśl* 1988, s. 164; E.L. Varga, *Węgrzy w Legionach...*, s. 34-35.

⁶ E. Kossewska, *Związek Legionistów Polskich wobec byłych legionistów na Węgrzech w latach 1938-1939*, „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 31, s. 101; J. Woyno, *Węgrzy w Legionach Polskich*, https://ziladoc.com/download/wgrzy-w-legionach-polskich-centralne-archiwum-wojskowe_pdf [dostęp: 24 X 2019 r.]; *Źródła i dokumenty...*, s. 10.

⁷ *Źródła i dokumenty...*, s. 12.

⁸ E.L. Varga, *Węgrzy w Legionach...*, s. 37; *Źródła i dokumenty...*, s. 9, 12.

⁹ Działo się tak, mimo że ZLP w Warszawie nie uznawał ZLP w Budapeszcie. Według statutu tej pierwszej organizacji, tylko polscy obywatele, służący wyłącznie dla Polski, mogli stanowić związek legionowy.

¹⁰ M. Zdziechowski, *Polska i Węgry w obronie...*, s. 28; E.L. Varga, *Węgrzy w Legionach...*, s. 39-40; idem, *Ochotnicy węgierscy w Wojsku Polskim w latach 1919-1920*, „Niepodległość i Pamięć” 2010,

nr 32, s. 75-83; E. Kossewska, *Związek Legionistów Polskich...*, s. 102.

¹¹ E.L. Varga, *Jeszcze raz o Węgrach w Legionach Polskich*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2010, nr 2, s. 179; *Źródła i dokumenty...*, s. 11 i nast.

COFNIJ SIĘ